

SAŽETAK

Formativna evaluacija Programa za podršku roditeljstvu 'Rastimo zajedno' i 'Rastimo zajedno Plus' Vlade Republike Hrvatske i UNICEF-a

Voditeljice evaluacije: Prof. dr. sc. Gordana Keresteš i Mr. sc. Maja Horvat

Članovi evaluacijskog tima SIRIUS – Centar za psihološko savjetovanje, edukaciju i istraživanje:

Mirela Miharija, prof.psih, Danijel Bićanić, mag.psych., Ivana Belamarić, dipl.psih., i dr. sc. Lovorka Brajković, klinički psiholog

Predmet formativne evaluacije

Predmet formativne evaluacije su dva programa za podršku roditeljstvu - 'Rastimo zajedno' (RZ) i 'Rastimo zajedno PLUS' (RZ+) – koji se provode u Republici Hrvatskoj. Programi su pokrenuti 2008. godine zahvaljujući bliskoj suradnji nacionalnih stručnjaka za rani razvoj djece, predstavnika Ureda UNICEF-a za Hrvatsku i Agencije za odgoj i obrazovanje, s ciljem pružanja podrške roditeljima u ispunjavanju njihove roditeljske uloge. Program se sastoji od 11 strukturiranih radionica koje vode dodatno educirani stručnjaci i odgojitelji, koje se uglavnom održavaju u vrtićima, ali od 2011. i u županijskim obiteljskim centrima. Potprogram za roditelje djece s teškoćama u razvoju (RZ Plus) također se provodi u ograničenom broju udruga (NVO) i rehabilitacijskih centara. Do 2016. najmanje jedan programski ciklus, koji je za roditelje besplatan, proveden je u 124 vrtića, 18 obiteljskih centara, 8 rehabilitacijskih centara i 5 nevladinih organizacija širom zemlje, čime je 622 educiranih stručnih provoditelja pružilo podršku za oko 4.000 roditelja.

U skladu s najboljom evaluacijskom praksom korištenja evaluacijskih kriterija Odbora za razvojnu pomoć Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD DAC), koje preporučuju i evaluacijski standardi Evaluacijske skupine Ujedinjenih naroda (UNEG), evaluacijom je ispitana relevantnost, učinkovitost, djelotvornost, utjecaj i održivost ovih dvaju programa. Zaključci ove evaluacije trebali bi omogućiti daljnja unaprijeđenja, prilagodbe i potencijalne izmjene programa, te pružiti uvid u mogućnost osiguravanja održivosti programa. Evaluacija je posebno relevantna u ovom trenutku s obzirom da Ured UNICEF-a završava Programski ciklus 2012.-2016., te se zaključci ove evaluacije planiraju koristiti u daljnjim pregovorima s ključnim partnerima, uključujući Vladu RH, lokalne samouprave, Centar Rastimo zajedno i druge stručnjake.

Metodologija

Metodologija korištena za ovu evaluaciju temeljila se na metodi mješovitog pristupa prikupljanju podataka, s ciljem dobivanja najpouzdanijih odgovora na evaluacijska pitanja. Pristup se temeljio na kombinaciji analize postojećih dokumenata vezanih uz program i relevantnih strateških dokumenata, te na analizi dostupnih sekundarnih podataka prikupljenih tokom provedbe programa (N = 2114 + 255). Primarni alati za prikupljanje podataka uključivali su anketni upitnik za roditelje koji su sudjelovali u programu (N = 203), kao i polustrukturirane intervju 'licem u lice' te rasprave u fokusnim grupama sastavljenim od prepoznatih ključnih dionika (N = 101), uzorkovanih na temelju mješovitih kriterija. Takav pristup omogućio je triangulaciju rezultata, a time i robusnost završnih nalaza evaluacije.

Relevantnost programa

S obzirom na relevantnost programa, može se zaključiti da se program pojavio kao odgovor na kombinaciju različitih kretanja, među kojima su najvažniji bili pojava međunarodnih trendova pozitivnog roditeljstva, strateško usmjerenje Ureda UNICEF-a u mandatu 2007.- 2011. ka pitanjima ranog razvoja djece i podrške roditeljima, procjena potreba kako roditelja, tako i odgojitelja i stručnjaka, te motivacija da se smanji i dalje visoka prisutnost tjelesnog kažnjavanja djece među roditeljima u Hrvatskoj.

Ured UNICEF-a za Hrvatsku uspio je pokrenuti program u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje (AZOO), koja kao nacionalna agencija ima mandat ponuditi profesionalno usavršavanje stručnjacima u obrazovnom sustavu. U to vrijeme, AZOO je bila otvorena i usmjerena na pružanje novih oblika strukturirane podrške odgojiteljima i stručnjacima u predškolskom odgoju koji se odnose na njihovu suradnju s roditeljima, čime je omogućeno ostvarivanje zajedničkih interesa.

Iako je program razvijen na temelju analize potreba, u tom procesu nedostajao je sveobuhvatni logički model koji bi uključivao indikatore (pokazatelje), vremenski raspored aktivnosti, odgovornosti svih uključenih dionika i analizu rizika. Unatoč nepostojanju takvog razrađenog modela dugoročne implementacije, program se može ocijeniti kao visoko relevantan za obje ciljane skupine – roditelje te odgojitelje i stručnjake u predškolskom odgoju. Ova ocjena temelji se na zapaženom uspjehu programa da se učinkovito usmjeri prema 'modelu osnaživanja' nasuprot 'modelu nedostataka', pri čemu roditelji na radionicama postaju aktivni partneri, a ne samo primatelji edukacije. Također, uspostavljena je uspješna ravnoteža između visoko strukturiranog sadržaja i slobode ostavljene individualnim provoditeljima da taj sadržaj nadopune vlastitim stručnim znanjem. Kao što su sami provoditelji programa procijenili, ideja da edukaciju izvode timovi predavača stvorila je kod svih provoditelja osjećaj povećane sigurnosti, a istovremeno i podijelila njihovu opterećenost zadacima i omogućila stvaranje profesionalnih sinergijskih učinaka.

Na kraju, zahvaljujući internoj motivaciji osoba odgovornih za razvoj programa da osmisle visoko kvalitetan program, on je prošao kroz proces višestrukih prilagodbi. Može se ocijeniti da su sve te prilagodbe bile odgovarajuće i u službi povećanja relevantnosti programa prema roditeljima, osobito s obzirom na specifične potrebe očeva, te roditelja izloženih višestrukim socioekonomskim rizicima ili rizicima vezanim uz zdravstveni status njihove djece.

Učinkovitost programa

Zaključno vezano uz učinkovitost programa, postoje robusni dokazi njegove uspješnosti i prema provoditeljima i prema roditeljima, kao dvjema glavnim ciljnim skupinama. Po završetku standardiziranog treninga, provoditelji u visokom postotku uistinu započinju provoditi radionice, te osobito cijene koncept rada u timovima. Kao glavne rezultate programa ističu vještine slušanja, facilitiranja i povećano profesionalno samopouzdanje. Također, snažno naglašavaju da je zahvaljujući programu promijenjen, tj. osnažen njihov odnos s roditeljima. Ipak, zbog nepostojanja indikatora koji bi pokazali razinu očekivanog dosega programa, njegova nacionalna prisutnost može se procijeniti samo relativno. To upućuje da se djelovalo u okviru zadanih mogućnosti, u smislu raspoloživih sredstava za organizaciju novih ciklusa treninga, odnosno potreba stručnjaka. Međutim, uočene su regionalne nejednakosti u zastupljenosti programa diljem Hrvatske.

Vežano uz uspješnost programa prema roditeljima, oba programa pokazuju značajan utjecaj na samoprocjenu roditelja, u smislu da se nakon sudjelovanja u radionicama oni osjećaju kompetentniji u svojoj roditeljskoj ulozi. Roditelji se osjećaju osnaženi i imaju više samopouzdanja u načinima na koje pristupaju svojim svakodnevnim roditeljskim obavezama. U skladu s time, programi uspješno mijenjaju neodgovarajuća uvjerenja roditelja o roditeljstvu i osvješćuju potrebu da se trebaju brinuti o sebi. Kada je riječ o promjenama ponašanja, programi pokazuju značaj utjecaj na povećanje samoprocijenjenog odgovarajućeg roditeljskog ponašanja i smanjenje onog neodgovarajućeg. Nadalje, utjecaj programa na smanjenje samoprocijenjenog neodgovarajućeg roditeljskog ponašanja vidljiv je i u dugoročnoj perspektivi.

Djelotvornost programa

Zaključno vezano uz djelotvornost programa, premda nedostaje čvrsta komparativna referentna točka, program se može ocijeniti isplativim, s obzirom na njegov prilično širok opseg i standard kvalitete u odnosu na dosad utrošeni proračun. To je prvenstveno moguće jer se koristi postojeća mreža odgojitelja i stručnjaka u sustavu predškolskog odgoja i obrazovanja i u sustavu socijalne skrbi koji pretežito provode program u okviru svog redovnog radnog vremena, ili uz određenu dodatnu kompenzaciju njihovih institucija. Osobito se mogu pohvaliti postupci praćenja, koji omogućuju kontinuirano pružanje povratnih informacija o

neposrednim rezultatima i ishodima programa. S obzirom da te prakse uvelike ovise o ljudskim resursima koji ih provode, postoji prostor za dodatna poboljšanja, možda u obliku posebno prilagođenog internetskog alata, koji bi postupke praćenja ujedno učinio otpornijim na potencijalno širenje programa u budućnosti, odnosno uključivanje novih institucija i roditelja.

Utjecaj programa

Zaključno vezano uz utjecaj programa, roditelji snažno prepoznaju učinke pohađanja radionica, čak i kada tu ocjenu daju iz današnje pozicije. Mnoge od tih promjena su suštinske, jer su promijenjeni temeljni procesi u njihovom odnosu s djecom. Na to nije utjecao potencijalni gubitak dobivenih informacija o roditeljstvu koje su predstavljene na radionicama. Većinu doživljenih promjena roditelji opisuju kao promjene u odnosima – promijenili su način na koji razmišljaju o različitim aspektima roditeljstva. Ovakva vrsta shvaćanja ima dulju otpornost na dugoročne promjene. Osim toga, promjene u odnosima koje roditelji imaju s djecom mogu posljedično promijeniti i ponašanje djece, što je i dokumentirano kvalitativnim podacima u ispitivanju utjecaja. Također je utvrđena visoka razina potrebe za kontinuiranom podrškom, neposredno nakon radionica, ali i dugoročno. Osnivanje Klubova roditelja ispunilo je potrebe za kontinuiranom podrškom tek za mali broj roditelja, zbog toga što su većini roditelja oni bili nedostupni. Također, pri nastojanjima da se spriječi postupno smanjivanje dugoročnih pozitivnih promjena nastalih zahvaljujući programima, treba razmotriti ostale oblike podrške koje su roditelji predložili, kao što je individualno savjetovanje.

Održivost programa

Zaključno vezano uz održivost programa, može se utvrditi da je 2016. godine došlo do znatnog usporavanja razvoja programa, nakon promjene stava AZOO-a premda nastavku financijske podrške, što je ozbiljno ugrozilo opću održivost programa. Evaluacijski tim je stoga predložio sveobuhvatni alternativni model, koji stavlja financijski zahtjev pred osnivače predškolskih ustanova, tj. tijela lokalne samouprave. Prepoznajući rizik značajnih regionalnih nejednakosti u Hrvatskoj, predstavljena su dva prijedloga mogućeg odgovora na njega. Također se predlaže da se potakne otvaranje Centra Rastimo zajedno i prema privatnim vrtićima, kako bi se ispunila oglašena vrijednost progresivnog univerzalizma, zasnovanog na ideji da je podrška roditeljstvu definirana kao ljudsko pravo.